

HEILI LEEMETI (SÜND. VEST)

MÄLESTUSED

PANI KIRJA

GUSTAV ADOLFI GÜMNAASIUMI 12. KLASSI ÕPILANE
TRIINU TRIIBMANN

Juhendaja Anu Kell

III KOHT VANUSEKLASSIS 10.–12. KLASS

Olen kirjutanud loo, kuidas Heili Siberisse viidi ja seal koolis käis ning olen kirjutanud loo sellest, kuidas Siberist sai Heilile kodu. Nüüd on mul võimalus tuua mälestuste põhjal Heili tagasi maale, kuhu jäi maha tema süda ja tema pere – ma toon Heili tagasi Eestimaale, kust ta 8-aastasena Nõukogude valitsuse käsul koos emaga minema viidi.

“Heili kipub koju, kui kevadel klassi lõpetab. Ei tea, kuidas see parem on – mõtlen, et laseks tulla, siis näeks ka kuidas inimesed elavad ja rongid sõidavad, metsad kasvavad ja meri mühiseb, siin ainult see lage stepp. Aga siis jään üksi kui vana käänd – ei ole kellega sa oma elu jagad. Praegu muud ei ole kui igapäevane jutt: “Ema, luba mind sõita äia ja vanaema juurde”. Need tütarlapsed, kes möödunud kevadel koju sõitsid, kirjutasid talle igas kirjas, et küll ikka Eestis on ilus – tule, Heili, koju, siis alles näed, kus on elu!”

Nii kirjutas Heili ema Palmi 18. märtsil 1956. aastal Siberist Krasnojarski kraist Balahta rajoonist Balahta teravilja sovhoosist oma isale Eestisse, Heili vanaisale, keda Heili

Heili koos emaga 15. detsembril 1948. aastal. Heili mäletab, et see kleit oli tal seljas, kui nad Siberisse küüditati.

kutsus äiaks, et teatada lapse võimalikust tulekust kodumaale tagasi. Nimelt peale Stalini surma 1956. aastal võeti vastu seadus, mis lubas lastel pöörduda tagasi kodumaale, vanemad pidid aga jääma edasi Siberisse – nende saatust ei teadnud keegi, kas üldse lubatakse tagasi ja kui lubatakse, siis millal? Olukord oli keeruline, sest möödunud oli seitse aastat ja Heili lõpetas 1956. aasta kevadel Balahta 43. Keskkooli 7. klassi – esimene klass jäi Heilil kodumaal pooleli ja pidi Siberis seda kordama. Tal oli venekeelne haridus, eesti keelt polnud ta küll unustanud, kuid tugev aktsent oli juures – “tere” asemel tuli pehme ja koomiline “tjere”. Lisaks ei suutnud ema tütrest lahti lasta, kuna ei oldud kindlad, kas neil enam kunagi avaneb võimalus teineteist veel näha. Ka kodustel oli Eestimaal hirm – ei teatud, kas Heili suudaks taaskohaneda keskkonnaga, mis talle võõraks on jäänud ja kas suudab ta toime tulla ilma ema ja sõpradeta, kes Siberisse maha jääksid? Pealtnäha rõõmustav uudis kodumaale tagasipöördumisest peitis endas sünget pahupoolt – taaskord taheti pered lahutada ja eraldada teineteisest tuhandete kilomeetrite kaugusele.

Heili vanaisa Gustav Vilbiks.

Hoolimata kartusest ja hirmust oma last enam iialgi mitte näha, otsustas Heili ema siiski lapse Eestimaale tagasi saata, lootes, et peale aastaid kestnud kannatusi saab temagi kord õnnelik olla ja Eesti pinnal, kuhu jäi tema hing ja tema süda, uut elu alustada. Peale Heili ärasaatmist jäi Palmi raskelt haigeks ja veetis mitu kuud haiglas kuni 1956. aasta detsembrini, kui ka temal avanes võimalus Siberis veedetud aastatele punkt panna ja Eestisse tagasi pöörduda. 15-aastase Heili teekond Siberist koju Mikle tallu, Tallukmäele, Kuusalu valda, Harju rajooni algas 1956. aasta juunis koos kahe sõbrannaga, kellest üks oli aasta noorem ja teine aasta vanem – vanema sõbrannaga hoiab Heili tänase päevani kontakti. Lapsed pandi Krasnojarskist 100 kilomeetri

Hoolimata kartusest ja hirmust oma last enam iialgi mitte näha, otsustas Heili ema siiski lapse Eestimaale tagasi saata, lootes, et peale aastaid kestnud kannatusi saab temagi kord õnnelik olla ja Eesti pinnal, kuhu jäi tema hing ja tema süda, uut elu alustada. Peale Heili ärasaatmist jäi Palmi raskelt haigeks ja veetis mitu kuud haiglas kuni 1956. aasta detsembrini, kui ka temal avanes võimalus Siberis veedetud aastatele punkt panna ja Eestisse tagasi pöörduda. 15-aastase Heili teekond Siberist koju Mikle tallu, Tallukmäele, Kuusalu valda, Harju rajooni algas 1956. aasta juunis koos kahe sõbrannaga, kellest üks oli aasta noorem ja teine aasta vanem – vanema sõbrannaga hoiab Heili tänase päevani kontakti. Lapsed pandi Krasnojarskist 100 kilomeetri

Heili vanavanemate kodu – Tallukmäel asuv Mikle talu (1930. aastal tehtud foto).

kaugusel asuvast rongijaamast ronglile ja nii sõit mitmete vahepeatustega algaski. Üldiselt on Heilile mälestus tagasiteest ähmane, sest hirm ja kartus tundmatuse ees oli niivõrd suur, kuid kõige eredamalt on tal meeles peatus ühes Siberi linnas, kust ta soetas endale väikese punase ridiküli – esimene suur ost, et koju jõudes midagi ilusat kanda oleks. Moskvas toimus pikem peatus ja ümberistumine. Sealt meenub Heilile, et tema kaks sõbrannat olid palju julgemad kui tema – nad läksid vaksali ümber jalutama, et ümbruskonnaga tutvust teha, tema aga istus hirmunult kohvritega platvormil ja soovis ainult, et järgmine rong juba liikuma hakkaks ja seda õiges suunas – kodu suunas, Eestimaa poole.

Peale seitset aastat võõrsil olemist jõudis Heili lõpuks kodumaale tagasi. Rongi lõpp-peatus oli Balti jaama, kuhu talle tuli vastu täditütar. Heili lisan siinkohal, et ise ta seda ei mäleta, kes teda jaamas ootamas oli, kuid teised perekonnaliikmed kinnitasid, et tegemist oli täditütrega. Rong saabus Tallinnasse pärastlõunal ja enne Tallukmäele tagasiminemist otsustati veeta öö vanaema sugulase juures Laari tänaval, mida me tänasel päeval tunneme Villardi nime all. Järgneval hommikul saabus tädimees veoautoga Tallinnasse ja nii algas sõit tagasi kodupaika, kus Heili perekond uue valitseva korra käsul 1949. aastal lahku löödi. Heili meenutab: "Ma mäletan, kuidas vanaisa seisis mäe peal vastas ja ma hüppasin veoauto kastist maha ning jooksin talle suure hooga vastu. Me kallistasime kaua aega – ta oli mulle kõige lähedasem pereliige ja tema taasnägemise rõõm on mulle siiani meeles. Kuna möödus oli palju aastaid, arvasin, et vanaisa on nii vana, et ma pean teda toetama ja aitama, sest vanust oli üle 70, kuid ta vaatas mulle otsa ja ütles: "Ei, ei, lase olla, ma saan ise ka käidud." Kõndisime siis koos talu juurde ja vanaema istus trepil, seda mäletan ka selgesti. "Küsisin siinkohal Heililt ega ta ei mäleta, mis talle toidupoolist pakuti ning vastuseks sain: "No mis see muud ikka oli kui kartul ja kaste – Eesti toit! Aga nälga pole ma kunagi tundnud – ei siin Eestis ega ka Siberis." Järgnevalt sättis Heili end talus uuesti sisse ning hakati mõtlema, kuidas noore tütarlapse elu järje peale saada – olemas oli seitse klassi haridust, küll venekeelne, aga abiks ikkagi.

Selge oli see, et enne kindla ameti omandamist oli Heilil vaja oma eesti keele kallal tööd teha – "tjerest" pidi saama "tere". Selleks otsustati ta panna seitsmendat klassi kordama Kodusoo 7-klas-silisse kooli, mis asus 7 kilomeetrit Tallukmäest. Kuna Siberis pidi ta kordama esimest klassi, siis seitsmenda klassi kordamine ei tundunud alguses nii hirmus, sest ta teadis, mis tunne on olla klassis vanem kui teised. Siiski meenutab ta, kuidas talust kooli kõndides nooremad poisid teda narrisid, sest ta rääkis aksendiga ja tal oli vanust rohkem kui teistel. Lisaks polnud tal alguses ühtegi sõpra, vaid kaks täditütart – "Nendel hetkedel oli tunne, et tahaks Siberisse tagasi, sest seal oli nii, et läksid toa uksest välja ja kohe mängima. Nii palju oli lapsi!" Heili vanaisa, Gustav Vilbiks (sünd. 17. mai 1881), oli ehtne maamees ja ei käinud praktiliselt üldse linnas. Siiski leidis ta 1956. aasta augusti viimastel päevadel enne Heili koolimineku algust, et Heilile on vaja muretseda riidematerjali, millest tädi ja vanaema saaksid korralikud kehakat-ted õmmelda. Ühel augustikuu hommikul panigi Gustav Vilbiks ülikonna selga, võttis kätte patsiirdoki (elegantne jalutuskepp) ning nägi Heili sõnul välja kui ülikooliprofessor. "Vanaisa oli väga omamoodi mees. Ta võis ühel hetkel olla põlvili sõnnikus ja loomi talitada ning järg-misel hetkel kandis ülikonda ja meenutas õppejõudu," nii kirjeldas Heili lühidalt oma vanaisa väljanägemist enne Tallinnasse ostmale minekut. Ka Heilile oli Tallinnasse sõit peale kõiki neid aastaid suursündmus ja seda mäletab ta värvikalt: "Viru tänaval oli palju inimesi, vähemalt siis tundus mulle nii. Ja ma mäletan, kuidas vanaisa käis oma patsiirdokiga väga uhkelt – tõstis kõrgele üles ja pani pikalt enda ette. Mul oli hirm, et ta torkab kellelegi ehk tagumikku, aga ma ei julgenud midagi öelda ka. Lõpuks ma siiski mainisin talle, sest ma ei saanud rahulikult jalutada, samal ajal kartes, et ta tonksab kedagi. Vanaisa vastas selle peale, et ega ta mingi sant pole, et peab jalutuskeppi kiiresti ja tihedalt enda jala ette maha panema. Ja nii me siis kahekesi jalutasime."

Kui 1957. aastal sai Kodasoo kool lõpetatud, oli vaja otsustada, mis ametit edasi õppima minna ning kuhu. Heili vanaema ja vanaisa teadsid, et naabertalu tüdruk õpib Mere puisteel asuvas Tallinna Vabriku-Tehase Õpilaste Koolis kondiitriks ja üheskoos leiti, et ka Heilil oleks mõtet kooli paberid sisse viia ja kandideerida. Selleks oli vaja Tallinnasse sõita ja kool üles otsida. Heili läks koos oma tädiga – esimese korraga eksisid nad ära ning sattusid Mere puistee asemel Pärnu maanteele Tallinna 20. Keskkooli juurde, kus neid õigesse sihtpunkti juhutati. Tallinna Vabriku-Tehase Õpilaste Koolis oli võimalik õppida mitmeid ameteid, sealhulgas kondiitriks ja kompveki valmistajaks. Heili soov oli õppida kondiitriks, kuid sealsed kohad olid juba täis – kõik 22 kohta olid hõivatud keskkoolilõpetajate poolt. Järgmiseks variandiks oli kompveki valmistaja eriala, milleks Heili pidi sooritama paar eksamit ja käima suure hindamiskomisjoni ees. Kandideerijaid oli väga palju, kuid vaid seitse kohta oli vaba ning viieteist kohta olid juba täidetud keskkoolilõpetajate poolt, kes said sisse ilma eksamiteta lõputunnistuse alusel. “Kandideerijaid, kes tahtsid Tallinna Vabriku-Tehase Õpilaste Kooli sisse saada, oli sadu ja eks kõik proovisid parematele erialadele, nagu kondiiter ja kompveki valmistaja. Aga kui sinna ei saanud, pidi mõne muu ameti valima. Mäletan suure komisjoni ees käimist ja rääkimist – nad teadsid, et ma olin Siberis olnud ja ma usun, et nad halastasid mu peale. Vaid seitse kohta oli kompveki valmistajate grupis vaba ja ma sain sisse. Ma ei suuda seda ikka uskuda, aga ju siis oli saatus mulle armuline.”

Kool kestis kaks aastat ja selle jooksul tehti ka praktikat – käidi marmelaaditsehhis, karamelitsehhis ja õpiti sefiiri tegema. Heili meenutab kuidas tol ajal oli kolm vabrikut: “Vana Kalev”, kus valmistati marmelaadi ja sefiiri, vabrik “Karamell”, kus valmistati nagu nimigi ütleb karamelli ning “Uus Kalev”, kus valmisid küpsised, iirised, glasuuritud kompvekid, shokolaad ja karamell. Karamelli tehti kahes kohas, kuid 1962. aastal koondati kõik kolm vabrikut üheks suuremaks kokku ja selle nimeks sai kondiitrivabrik “Kalev”. “Eks kõike pidi oskama – vahest pidi töötama “Komeet” kommide liini peal, siis jälle sefiiri tegema, siis küpsiseid jne. Kõige rohkem meeldis mulle teha iirist, sest see käis Saksa masinate peal, need töötasid hästi ja kiiresti.” Peale kooli lõpetamist töötas Heili tsehhis kokku kuus aastat, kuni 1966. aastal sündis tal esimene laps. Et raha edasi teenida ja samal ajal ka last kasvatada, oli tarvis ühe vahetusega tööd. Tema endine töökaaslane, kes samuti varasemalt kompvekke valmistas, oli edendatud kommispetsialistist raamatupidajaks, ja pakkus Heilile turustusosakonna raamatupidaja tööd. “Ma arvasin, et ei saa sellega hakkama, sest mis haridus mul ka oli – 7. klassi Siberi Balahta 43. Keskkoolist ja korratud Kodasoo Keskkooli 7. klass. Ma ei arvanud, et ma kommivalmistajana tuleksin raamatupidamisega toime, kuid mu sõbranna ütles mulle, et sain mina hakkama, saad sina ka. Seega alates 1966. aastast käisin ma iga paari aasta tagant raamatupidamise kursustel end täiendamas ja töötasin “Kalev” kondiitrivabrikus 1996. aastani,” meenutab Heili.

Täna elab Heili Õismäel ja on ema kahele lapsele ja vanaema neljale lapselapsele. Ta on lugenud mõlemad varem ilmunud Siberi teemadel kirjutatud raamatud kaanest kaaneni läbi ja ütleb: “See on tõeline ajutrenn, mis ma praegu siin sinu küsimustele vastates teen, sest ega muidu enam väga tihti ei mõtle niivõrd detailselt, mis ja kuidas juhtus. Aga see ajutrenn on hea – oluline on need lood kirja panna, sest me siberiskäinud oleksime kui ühes sõjas olnud. See oli meie elu ja see oli periood, mis muutis meid. Täna ma võin öelda, et meie, Siberi lapsed, oleme justkui teist tõugu, sest vaid meie teame, mis see kõik oli ja mida see kõik tähendas.” Kõikides nendes raamatutes esinevate kirjatükkide eesmärk on elus hoida reaalseid lugusid vapratest ja tugevatest inimestest, kelle läbielamised ei tohi vajuda unustuste hõlma. Öeldakse, et jagatud mure on pool muret – leian, et nii on ka ränkade ja kannatusterohkete läbielamistega. Usun, et mälestuste kirjapanek on aidanud küüditatute läbielatu koormat mingilgi määral kergendada. Siberi karm kool pole enam pelgalt mõtteis ekslev mälestus, sellest on saanud väärtuslik aines tulevastele põlvetele, mis on talletatud koos mitmete saatusekaaslaste lugudega paberile, meenutamaks kõigile meile vabaduse väärtust ja hinda ning kodumaa-armastust.